

אסורים בסוריה

יהודי סוריה: עבר, הווה, עתיד

שחר בגלי צה"ל בתאריך 24.3.1989

מראיין: אריה ברנע, יו"ר תנועת לפיד להנחלת לקחי השואה

צבי זוהר, חוקר במכון הרטמן, ומחבר דוקטורת בנושא תגובות הלכתיות למודרניזציה של הקהילות בסוריה ובמצרים.

— מה גילה של הקהילה היהודית בסוריה!

קשה לדעת, אבל, יש לשער, לפי המידע שבידו, שהיהודים בסוריה יושבים ברציפות שם מימי בית שני. הם היו מעבדי אדמה, ישבו בערים הראשיות. גם לפני תקופת בית שני הם היו שם, אך אין הוכחות ששהו שם ברציפות.

— היהדות ייחשה לסוריה יחס מיוחד, מה פשר היחס הזה? ומה הביטוי לכך?

הישיבה בארץ, מחייבת על פי היהדות, מיסוי כלכלי בצורת תרומות, מעשרות, ביכורים וכדומה. בימי בית שני, גזרו חכמים שהיהודים היושבים בפרסיה של ארץ ישראל — ובכלל זה סוריה — חייבים, מדברק, להפריש מיסוי כני"ל. בכך השוו חכמים מעומד של היהודים בסביבה ואי פשרו תחרות הונגת בין כולם. גזרות אלו נשארו בתוקף לאורך זמן רב; אנו מוצאים במאה התשע־עשרה, אגלות ותשובות של ברנים מחלב, שבחם נאמלו רבני חלב, על ידי יהודים שיש להם מטעים, האם הם חייבים בשמיטה או לאו.

— הקהילה הזו ידעה הרבה תפוסות ב" 1500 השנים האחרונות — לאו דוקא בגלל היהדות, אלא בגלל שהאזור עבר

תפוסות רבות. למשל: אנו רואים במאה הרביעית השתלטות נוצרית על סוריה והאנטישמיות הופכת תופעה, כמעט שה' ראשונה בחברה הסורית. במאה השביעית, אנו עדים לשני כיבושים אחרים: כיבוש פרסי — נוח ליהודים, כיבוש ערבי — גם הוא נוח ליהודים. במאה השמינית, מתחילה תופעה של אנטישמיות ערבית, שלא נמחקת מאז. במאה השלוש־עשרה, מגיעים הממלוכים. גם פלישות מונגוליות מתרחשות בתקופה הזאת. במאה השש־עשרה מתחיל הכיבוש העות'מאני.

"אסורים בסוריה", גלי צה"ל

ריאיין:

אריה ברנע

מראיינים:

צבי זוהר, פרופסור משה מעוז, ומשה חנן

ביצוע טכני:

ישראל תורג'מן, ויואב חובב

לאורך כל האירועים האלה, מתפתח בסוריה מרכז יהודי חשוב ברוחניותו ובחומריותו, בעיר חלב. מה אנהו יודעים על מרכזיותה של יהדות חלב כבר באותה תקופה!

כידוע, הישיבות הבבליות נעמו קשה עם ירידת קרנה של האימפריה העבאסית, וכן עקב הפלישות המונגוליות. גם הישיבות העתיקות של ארץ ישראל נעמו. והנה, נשמר מרכז תורני עתיק בחלב, עד שהרמב"ם מתבטא בכבוד רב כלפי היהודים היושבים

בעיר הזו. הוא בעצם כתב את ספרו "מורה הנבוכים" עבור תלמידו האשכי, שהלך והתיישב בחלב. כתר ארם צובא, העתיק והמפואר, נשמר — ולא כבדו — כמשמרת קודש, בעיר שממרה על רציפות תרבותית משחר ימי הביניים. גם כאשר הגיעו גולים יהודים מספרד, אשר נודעו בתרבותם הגבוהה, והטמיעו בתרבותם זו את תושבי המקומות שאליהם הם הוגלו — חרי לא כך קרה הדבר בחלב, שם היתה הקהילה בעלת עוצמה פנימית מקדמת דנא, כך שהגולים מספרד לא יכלו להטמיע את ההנהגה המקורית: הם השתלבו בחברה המקומית והתערבו בה. נוכרי בוח, שבחלב עצמה, היו משפחות רבות, החיות עד היום בה, שיש להן ירושקין לתמארת. לדוגמא: משפחת דיין שיש לה אילן ירושקין עד דוד המלך, ומשפחת הכר טויל המתחסנת לעלי הכהן מתקופת הכרביאם.

— הקהילה בסוריה היתה בין הקהילות שהגיבו בתקופה רבה למשיחיות שבת, אית של שבתי צבי. אחרי משה רבינו, עברה הקהילה תקופה של התחזקות גם מבחינה כלכלית וגם מבחינה פוליטית. אך, האנטישמיות לא נעלמה: הנה, לפני למעלה ממאה שנה מתרחשים אירועים אנטישמים בסוריה שהשעירו את העולם היהודי והלא־יהודי כאחד. אולי תוכל לפרט ולספר על התקופה הזו.

ובכן, בנוסף לקהילה החשובה של חלב, אזכיר כאן חשיבותה של קהילה עתיקה

אריה ברנע, יליד תאריך, בן למינצ'ו השואה ממלון. עורך־דיון, תושב ירושלים. מחבר הספרים "יליא נבעני" — על הנמיה היהודית בשואה, ו"רגול אחדי" — על יהודי ארצות הים־התיכון בתקופת השואה (תתן מרס "מיטאה" 1987). שני הספרים התפרסמו בחוצות־לאור של משרד התחנוך. מאז 1986, מתכן לייביראש תנועת לפיד, התנועה להנחלת לקחי השואה. תנועת לפיד עוסקת בלימוד והנחלה של מסקנות מן השואה עבור החברה הישראלית והעם היהודי כיום, במישור של געילות למען קהילות יהודיות במצוקה ובמישורים נוספים.

נוספת, היא זו של דמשק. בשנת 1840, אירעה עליית דם שם, כאשר הואשמו פרסי הקהילה בשימוש בדמו של ילד נוצרי לאפית מצות פסח. היחוד באירוע הזה, שהיהודים דמשק, שהנתנה אז מתקן שורת חיצונית טובה, הזעיקה את היחידים באירופה להגן עליה, וזאת לאור מעמדו המיוחד של העצמות האירופיות כלפי האימפריה העות'מנית. התערבות זו העילה: מונטפיורי, ואחרים מראשי יהדות מערב אירופה, אכן תרעבו למען אחיהם שבמזרח אירופה או מספג ביטוי חשוב של הערבות ההדדית של יהדות אירופה ויהדות המזרח, ולא ישראל התפתחה אחר כך במסגרת "כל ישראל חברים", היא רשת החינוך של האליאנס.

– האירוע הזה גם שימש ממנה לרעה בחיי היהודים מהיום והלאה. במה זה התבטא?

סוריה הייתה נתונה אז במתחים עדיים כוללניים, בין נוצרים למוסלמים, למרותם לדרוים וכו'... האימפריה העות'מנית הייתה במשבר כלכלי הולך ומחריף עקב התחרות של היבוא מאירופה. מתיחת העלת סוואק המעיטה מנכרם מהמחיר של סוריה בכך שהמנתה חלק מחסרי הבינלאומי לכיוון מצרים. ב-1875 הכריזה האימפריה העות'מנית על פשיטת רגל ממלכתיות. ב"עקבת זאת, התחילו מהגרים סורים, מכל העדות והדתות, לחפש מקורות פרנסה בעולם הרחב. כך התפתחה הגירה, גדולת היקפים, למעבר לים. ההגירה הזו, בנוסף למשבר הכלכלי, הקישה על הקהילות היחידות בסוריה בבימוש העזרה ההדדית וב"תפעול השוטף של מוסדות הקהילה. רוב קהילות הלכו ונקלעו למשבר הולך וגדל לקראת ראשית המאה העשרים.

– השלטון העות'מני נגמר במלחמת העולם הראשונה. והנה, המנדט הצרפתי מגיע לסוריה, בין מאי 1940 ליוני 1941 הכרזו שם גם חוקי גנז; יהודים פוטרו ממשות ציבוריות, ילדיהם נרשמו מבתי ספר הממלכתיים. כך, מתפתחת בסוריה, עד להקמת מדינת ישראל, תנועת עליה המונית רחבת היקף. מה אתה יכול לספר על התנועה הזו מבחינת דמת ההישגים שלה?

סטטיסטיקה, זוהי עליה מאוד מוכבדת: קרוב לעשרות אלפים יהודים עלים לארץ. זאת ביחס לקהילה שעל פי הערכת, הייתה אז בת כעשרים אלף איש; וזו בחלק דבר מאוד מרשים ולשנוקף לוחתה של קהילת יהדות סוריה.

ראיון עם מר משה כהן, מזכיר המועצה הציבורית ליהדות ערב ומזכ"ל ה"מרכז העולמי למורשת יהדות ארם-צובא:

– באיזו מידה, לפי דעתך נבדלת תרבות יהדות סוריה מתרבויות של יהודיות אחרות בארצות מוסלמיות?

אזכור כמה נקודות שמאפיינות יותר את קהילת יהודי סוריה מאשר קהילות אחרות בארצות האיסלם. בראש ובראשונה; זוהי קהילה שאינה הומוגנית: אין דינו של היהודי שגר בחלב, כדניו של זה שגר בדמשק או זה של קמישלי. להפך; קיימת ריבוי בין שלושת הקהילות האלה; אלו-כ"כ-בריאח, אבל קיימת, זמן וכלל התמוצות. לחלבים הווי קוסמופוליטי, בינ-

לאומי, יותר מאחיהם בשתי הערים האחרות. יתכן וזה תודות להיותה של העיר חלב מרכז גדול מגוון של מיעוטים אתניים רבים, עם תרבויות שונות, כאשר, חלק מהם – הנוצרים למשל – ייצגו תרבות אירופאית. זוהי עיר של תרבה סלחנית: היא קלטה פליטים רבים מארמניה, מן קורדיסטן, חיו בנה, זה לצד זה – אם כי בהבדלים סוציו-דמוגרפיים משמעותיים – נוצרים, מוסלמים, יהודים, צירקסים, ארמנים, מרדלי... המוסלמים היו חסות חזקים מאשר במקומות אחרים בסוריה. גם המיעוט העלאווי רג לא רחוק, בצפון-מערב המדינה. הדבר אפשר חיי סלחנות ופתיחות. כך, אנו רואים יהודי

חלב קולטים בקלות את מגורשי ספרד ואפילו משפחות מאשכנז. הם התמוגגו ביחד, תרבות משולבת בסממנים מתרבות ערבית, צרפתית, הווי יהודי, ספרדית וכו'... יעידו על כך אוצר המילים והלשון-היומיומית של יהדות חלב שכללה מילים משפות שונות, ופתגמים מתרבויות שונות. יהדות דמשק, לעומתה, חיה בהסגר יחסי – כך שהיא באמת קרובה יותר במאפייניה לקהילות אחרות במזרח, הן בצורת הדיבור, והן בצורת החיים. יהדות קמישלי דומה יותר ליהודיות אמניסטן וקורדיסטן. האמת היא שהיהדות קמישלי מקורה ממוקמת אלו ואזורי עירק שטרם; אלה היו חלקאים "פידולים", שבאו, ונתנו אומות קרוב לבגדד עירק-טורקיה וקהילת חיים אנגריים לכל דבר.

לעניות דעתי, תמצא קיום משותפים רבים בין יהדות סוריה לזו של מצרים, אך לא תמצא קיום משותפים ליהדות צרן, קפמישלי דומה יותר ליהודיות אמניסטן וקורדיסטן. האמת היא שהיהדות קמישלי מקורה ממוקמת אלו ואזורי עירק שטרם; אלה היו חלקאים "פידולים", שבאו, ונתנו אומות קרוב לבגדד עירק-טורקיה וקהילת חיים אנגריים לכל דבר.

– מונח "הסבלנות" הינו מפתח חשוב, אם כך ביהדות חלב.

אמת ויציב: ראה הכוחות מההיסטוריה. זוהי יהדות ותיקה שרשיה עוד מימי אברהם אבינו (ראה אלעזר דמשק בספר בראשית), דרך תקופת המלכים (יובא בן-צוריה וארם-צובא), ועד לתקופת התלמוד (קבר ר' יהודה בן בתירה בסביר בת קמישלי). יהדות זו, יכלה לשרוד, בסביבה שלפניהם הייתה עוינת לה, רק תודות לכך שידעה להתאים את עצמה לסביבתה זו, עד כמה שאפשר, אך מבלי לותר על מאפייניה היהודיים כולל שמרנות האתנית. מגורשי ספרד הגיעו לסוריה, חלקם הגדול לחלב ונקלטו שם. קראו להם בהתחלה "פרנקוס" או "פרני גים", ותוך מספר שנים – לא דורות – כמעט אי אפשר להבחין בין פרניס אלה לבין היהודים המקומיים שם. זוהי איפה יהדות פתוחה – במידה שמרנית כלשהי.

– כאשר הלשכלה: באיזו מידה היא הייתה נמצאה?

הקהילה הייתה מאורגנת מבחינת השכלה פורמלית: בתי ספר של "תלמוד תורה", שעדיין קיימים כיום, אם כי לא במתכונתם המקורית. אלה בתי ספר בנוסח ממלכתי דתי כיום – ואפילו מעבר לזה מבחינה דתית. הלימודים כללו לימודי עברית; אך, פורמלית זה רק לצרכי פולחן ועל פי אישור מהשלטונות. גם רשת האליאנס, "כל ישראל חברים", פתחה שני בתי ספר, אחד בחלב ואחד בדמשק, שחדלו לפעול מאז גברו הרגשות הלאומי. נים הסורים נגד היהודים. היו גם בתי ספר יתיכוניים פריטים, נוצרים בעיקר, של

"מיסיונרים" אירופאים, ושגם בהם למוד יהודים. אזכיר רק שהמיסיון אסור בסוריה, כך ש"מיסיונרים" אלה היו יותר שלחיו שרשות חינוך ונכסיות, ופחות מיסיון יוגרים במשמעות הקלאסית של המושג. השכלה גבוהה בתקופת המנדט הצרפתי הייתה פה ושם אבל אך ורק מעטים יזם לכך, ורק בתחומים מוגדרים כגון: רואי שבוני. לא חסרו רופאים, ורוקחים ועורכי דין שרשכו את השכלתם מחוץ לסוריה וזרזו אליה לאחר מכן. השכלה הגבוהה באוניברסיטאות חסרות נעשה מסטרו, דנטים יהודים – אך, בעשור האחרון, הורשו סטודנטים יהודים ללמוד, כמעט ללא הגבלות. באוניברסיטאות חלב ודמשק. בכך, עלה משמעותיה מספר האקדמאים, בנות ובנים, בקרב שארית ה"הלקטה" שם.

יהדות קושטלי סבלה ממשחור בחינוך פרמלי וגבוה. מחסור זה, והשאפה להשיג לימוד, היו גורם חשוב בהגירת יהדות קושטלי לחלב ובהשתלבותה שם.

בלוט משמעותית חלקה של ההשכלה התורנית – בעיקר בחלב. במקובלים היא שיהודה דמשק הייתה ידועה באמבוליס שהיו בה ושפקדו אותה: די אם נזכיר את הארי"י ואת מנחם"ן, את הקשרים עם המקובלים בצפת, בטבריה ובירושלים. אחרון המקובלים, הרב ניסים אינדבו, נפטר לפני מספר שנים בדמשק והשאיר אחריו הקהילה יתומה משועת. ההשכלה תורנית רצינית רחבת ידיים. יהדות חלב, חבדל, ידועה – עד לאחריה, ולאורך הדורות רבים, ברבניה, בשאלות ותשובות של זיינה, בחכמיה... רבנים בארץ כגון הרב עובדיה יוסף והרב מרדכי אליהו התחננו על ארץ חכמי חלב. מכונים כיום, תמצא רבנים, יוצאי חלב, מפורזות הרבנים ראשיים, בעלי עמדה, מפורזים ישראל בגולה. הם גם העמידו תלמידים רבים, ובענין מסודות חינוך תורני יתאספו בארץ ובגולה – ראה ישיבת מרת יוסף כדוגמה מובהקת. אצורות רבים של הגות, מחשבה ופסקי דין של רבני חלב פורסמו וזכו לתמורה עולמית. אצורות רבים עוד יותר שמורים בכתבי יד ומכילים למושיע שיוציאם לאור.

— איך היית מסוגל את יהודי קהילת חלב על פי השינויים שאנו נהגים כיום: יהודי חלוני, יהודי דתי, יהודי מסורתי, יהודי חרדי...

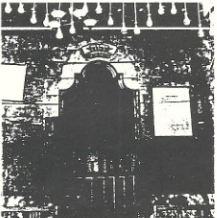
קשה לי להתמודד עם שאלה זו. מושגים אלה הינם זרים ליהודי שיצא עם מוסן מסורתי. הוא יודע שהוא יהודי עם סיגנון אחר משלו, ברוב מסורת ישראל, עם הסובלנות כפי שתיארתיו קודם וחסר לחנות כלפי הזולת. אולי התשובה הנכונה לשאלה זו הינה ציטוט מתנ"ך יהודי חלבי

שאמר "סאעה אילק וסאעה לנכק", "שעה לך ושעה לאלוהיך", היינו שחכמת חיים היא לשלב צרכי העולם הזה והב' אבותי המותרות עם מצוות אלוהים: מותר לך לאכול טוב, להתלבש טוב, ליה' נות ממה שאלוהים נתן לך – אבל, אך ורק, בגבול המותר עמיי מסורת ישראל, וגבולות הטעם הטוב שהשתרש ביהודי העיר מדוריו דורות.

— האם ניתן להבחין במאפיינים מיוחדים במוסיקה יהודית סוריה או חלק ממנה?

כשמדובר על מוסיקולוגיה יהודית סורית, הרי שמוזר בעיקר על מוסיקת יהדות חלב; זוהי מוסיקה דתית שהר עקקה מוסיקה ערבית קלסית כגון זו של עבד אל-והאב, פריד אל-ארטש, פירו, ואום קולתום או מיוצרי המוסיקה ה"חלבת" המוקלורטית – מה שנקרא "מואָפּאָחַת חַלְבִּיָּה". עמיות אלו הן עתקו, לאחר שנבנו עליהם פזמונים ומיר טים, זמירות ותשבחות... כך, כל שיר ערבי ידוע, וזה למקביל לו בעברית, אצל יהודי חלב. יום שבת הינו היום המהמאם ביותר לצינונים אלה, כך שמושיג "במקשות של שבת" מהווה חלק בלתי נפרד מהחיי יהודי חלב. חלק במקשות אלו עבר כבר וניהל נחלת עדות רבות בישראל ומחוצה לה.

היו אלה רבני חלב ופרנסיה שכתבו שירים בעבריים אלה – שמועתיים תמצא בראשי תיבות הבתים והפרקים של אותם פזמונים. אמנות המוסיקה הזו הפכה את הקהילה למונחית למקומיים שהינם תוכניות האב של הטונים השונים

במוסיקה המזרחית. לכל שבת נקבע מקאם מיוחד – לפי תוכן פרשת השבוע או לפי התרחשות אירוע כלשהו בקהילה. כך למשל, שבת פרשת "חיי שרה" שבה מסופר אודות מירת שרה אימנו, חיבה שלל מגוננת התפילה של אותו שבת יהיו לפי מקאם החינאי שהינו מקאם עם טונים עצובים וסולידיים. נוכחותו בתפילה

של אב טרי, שונלד לו, שאותו יש למול באותו שבוע, מחייבת את החון להפוך את מגנינות התפילה למקאם "צבא" שבו מרכיבי שמחה וששון. זוהי אמננט שלמה עם מספר רב של מקאמים ותתי-מקאמים: רצט, ענים, צבא, חינאי. מהווד, סינא, מאהור... ואוי ואבוי לאותו חזן שיטעה ויעבור ממקאם למקאם אחר שלא בצורה סדירה וקבילה על האוזן המוויקלית: כל הקהל חלבי היה קופץ לאור גרשותו לתחושה המוויקלית ומיסר חזן סורר זה על בורתו.

מדע זה עבר מאוזן לאוזן, נלמד בעל פה ללא תווים, תוך כדי שימוש בתנועות הידיים והרגליים למציאת הקצב והח' לוקה התווית המתאימה של המנגינה – מה שקראו "תקסים" (חלקה)

ראיון עם פרופסור משה מעוז, המהאונברסיטה ה"עברית בירושלים – מומחה לעניני סוריה ו" לנושא המיעוטים במזרח התיכון

— מה לדעתך, צמיו ליהדות סוריה בעתיד, לאור התהסוכות שהתרחשו בסוריה בעשרות השנים האחרונות?
זוהי קהילה שהצטיינה, במאה העש"ר, בתנועת עלייה אדירה לפני כארבעים שנים. חיים עד היום שם למעלה מארבעת אלפים יהודים. זאת קהילה, שלמרות השינויים שעברו עליה לטובה, או לרעה, עדיין מוגדרת כקהילת מצוקה, מאחר וחבריה אומי רשאים לעזוב את סוריה. לשם איוון אציון, שלמרות שהשלטון הסורי לא חלל באמצעים של שפיכות דמים כדי לחסל מיעוטים שלא נראו לו, הרי לגבי היהודים הוא הניקב הגנה מוסומת כך שהקהילה חיה ומתפקדת, אם כי תחת נמבלות חמורות.

— מה כוחה של הקהילה היהודית בסוריה בהישוא למיעוטים אחרים בסוריה כפרט, ובמזרח התיכון בכלל?
השיקול של השלטון הסורי כיום, בנוגע למיעוטים, הוא שיקול פוליטי; היינו: באיון מידה עלול או עשוי מיעוט זה להרע עליו או להפריע למשטר. מבחינה זאת,

היהודים הם מיעוט אמולטי שאין לו ענין ואפשרות לחתור תחת השלטון. הוא למד זאת. בדרך הקשה, שעליו לחיות בלגיונות, להתעסק רק בעניני תד הקהילה - כך שמצב היהודים סביר בהשוואה לאחרים. לקבוצות אחרות שהצטרפו לאופוזיציה נגד שלטון המיעוט העלאווי שם, נגזר דין כרת.

גם בהשוואה למשטר הקודם בסוריה, דהיינו זה של אתאסי וג'ייד ששלטו בין השנים השישים השש עד שבעים, הרי שמצב היהודים השתפר תחת שלטון אסד. הנימוק לכך הוא שאדם הונו בעל מודעות רבה ליחסי ציבור, בעיקר במה שקשור ממבר, הוא רצה להופיע כן כאדם אחראי, טוב מוקדמי, ומוכן - במידת מה - להענות לרצונות המערב.

— בחזרה לשנות הארבעים. רואים אז אנוחנו התמוכות מולטיות משפמעות: סוריה תנונה שליטה של צרפת שלפני וישי - לפני מלחמת העולם, צרפת של וישי, אח"כ השמפה בריטית, ולבסוף המעבר לעצמאות. מהי המשמעות לכך לגבי הקהילה היהודית בסוריה!

היהודים עברו התמוכות בשנים אלו. תקופת המנדט הייתה תקופה די טובה ליהודים: הם השתלבו בחיי המסחר, בפר" למנט... למעשה, תמכו הצרפתים, במדרי ניות במיעוטים נגד הרוב. גם תחת שלטון וישי וזאת תחת השמפה הבריטית מצבם היה תקין. יחד עם זאת היה לזכור של מונדמטוליים איסלמי שניסה לפגוע בהם. בסוף שנות הארבעים, תמכו החוגים הליי ברלים בסוריה בקיומו של משטר דמו

קרטי פרלמנטרי, שבו היהודים אזרחים רצויים. ב-1947, חל מפנה בעקבות החלטת האו"ם על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, אז, גלגל הלאומנות בעולם הערבי ובסוריה. היהודים התחילו לעובד את סוריה. חלק לא קטן מהם, עזב לעולם הרחב מעבר לים - לדוגמה הקהילה הגדולה, העשירה והדומננטית בארצות הברית בברוקלין, באטלנטיק איביו. יחד עם זאת, חלק גדול מהיהודים עלה ארצה ונקלט גם בצורה טובה. אנוחו חיביים לרובו רשמי הלאומנות בסוריה היו ועודם זכרי לאומנות פאן-ערביים; מכאן, אחדותם הרבה של הסורים לנושא הפלסטיני.

בסוף שנות הארבעים, מבטלים את היצוג היהודי בפרלמנט הסורי. משנת 1949, נאסרה הגירת היהודים מסוריה באופן רשמי - אך היהודים מצאו את הדרך החוצה.

עם עליית הבעת' לשלטון ב-1963, הוא הנהיג משטר חוק, עם זרועות משטרתיות חזקים במיוחד, דבר שהכביד ומכביד על הקהילה היהודית בסוריה.

— פרסמת ספר בשם "אסד, הספינקס שנת דמשק". מה המשקל של החילופין בשנת 1970, עם עליית אסד לשלטון? האם היה לכך השפעות על תוהמי החיים השונים של הקהילה היהודית?

ביגוד למשטרים הקודמים של ג'ייד ואתאסי, התחילה עכשיו תקופה של יציבות במשטר, עם פחות כניעות ללחצים מקומיים וחיצוניים ופחות מניעות במע"ט. טיים בתקופת ג'ייד למשל, ניצלו הפלסטינאים, תושבי מחנה ירמוק, את חולשת המשטר ואי-יציבותו, והתעמרו ביהודים אסד הבטיח יציבות, שנמשכת זה כבר שמונה עשרה שנה. אין אסד ליברל גדול או דמוקרטי דולי; לחיפ, הוא אכזר מאוד; אין חזק שהשילט משטר נשי אוות, סמכותי, ריכוזי.

אחת התמונות של שלטונו היא הפת"ח חות כלפי המערב, לא בגלל נטייה פרו-מערבית, אלא בגלל הנטייה לתמוך בין המעצמות. לזכות בתמיכה חלקית של המערב, וגם לתקוע טריז בין ישראל ואר"צות הברית. חשוב לו איפה להופיע בדעת הקהל האמריקאית והאירופאית כאיש אחראי, שקול, שאפשר לעשות אתו עסק. ראה אין שולץ וקרפי מבקרים לפני מספר חודשים בסוריה. אסד גם אינו סוגר תקשורת עקיפה עם מספר קטן של מנהיגים יהודים ממערב שמצאם מסוריה, ואין הוא שוכח מידת השפעת הקהילות היהודיות מסוריה בארצות הברית. הוא ניסה להופיע כאדם המגן על הקהילה היהודית שלו, בטעמו הוא.

הוא גם מנסה להוכיח שהשיטה הסורית לטפל ביהודים הינה צודקת יותר מאשר השיטה הישראלית המונצת על ידו כגזענית, שובניסטית וכדומה. מובן, אין העולם מקבל בקלות את מה שהוא מנסה לשדר - אבל, הוא בשלו. ההצאה היא, שמצבם של היהודים הינו סביר ביחס לתקופות הקודמות. אני מניח שהוא גם תמש בהם גם כקף מול ישראל. אמנם הוא טוען שציונות ויהדות אינם דתיים, ושהיהודים הם אזרחי מדינותיהם - כולל סוריה, אבל, אם אסד ייקלע למצב קשה, הרי שעלול הוא בן-רצע לשנות את מה שהוא משדר וזמן רב, ולהשתמש ביהודים שישם עם כבני עורבא לכל דבר. אל לנו לשכוח שאסד הוא פרמנטי, שביטונו שלו הוא משתנה ומשנה ומסרוי בהתאם להתפתחות צרכיו וסביבתו. הוא אף לא היסס לקטוע שביטות האכזריות ביותר, כדי להגיע למחוז פצו: ראה איך הוא טבח בבני עמו בחמת.

— בן-גוריון אמר שיש מומחים רבים בכל תחום תחום, אך אין מומחים לתחום העתידי. אף על פי כן, האם ניתן לחזות מה יקרה אחרי אסד? ומה יהיו החלופות השונות אחרי? מה יקרה ליהודים!

והיו שאלה קשה, גם משום קשה לחזות אירועים כאלה, וגם בגלל ריבוי המרכיבים וסבך הנושא. יחד עם זאת נראה לי שאם אסד ישתלק מהבמה, תקום אז הנהגה קולקטיבית של עלאוים וסונים הנמצאים כיום בעמדות מפתח בשלטון. הנהגה זו תנסה להמשיך בדרכו של אסד. זאת, משום שהאלטרנטיבה תהיה עבורם גרועה יותר, והיא השתלטות האחים המוסלמים על השלטון בסוריה. אם אכן יעלו האחים המוסלמים לשלטון, מצב היהודים יהי קשה ביותר - זאת בגלל תפיסתם הדתי-משמעתית נגד היהודים. לעומת זאת, אם תקום - כפי שאני משער - הנהגה ממשיכה בדרכו של אסד, אזי, לא יהיה שנינו משמעותי כלפי יהודים. ישנה כמובן אפשרות נוספת ש קשה במיוחד לחזותה עכשיו, והיא הסדר שלום עם ישראל, דבר שיקל ויוציא את היהודים לחופש.

